

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده غیردولتی - غیرانتفاعی رفاه

گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق

گرایش خانواده

بررسی فقهی و حقوقی جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و

اذیت روحی زوجین

دانشجو:

هما الیاس زاده مقدم

استاد راهنما:

دکتر فاطمه فلاح تفتی

دی ۱۴۰۰

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه خیردولتی - خیراتمامی رفاه

پاسرتهالی

شماره:
تاریخ:
پست:

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر(عج) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم "هما الیاس زاده مقدم" دانشجوی رشته: حقوق خانواده با شماره دانشجویی: ۹۷۱۲۱۲۱۰۱ تحت عنوان: "بررسی فقهی و حقوقی جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین" در تاریخ ۱۴۰۰/۱۰/۲۵ ساعت: ۹ یا حضور هیأت داوران در محل دانشکده رفاه برگزار گردید. بدینوسیله، ارزشیابی جلسه دفاع پایان نامه از نمره ۲۰ (بیست) به شرح ذیل می‌باشد:

قبول با نمره به عدد: ۱۹/۶۰ به حروف: نوزده و شصت صدم دفاع مجدد مردود

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما:	دکتر فاطمه فلاح تفتی	استادیار فاعیه مجازی	
۲- استاد داور:	دکتر حسینی ابراهیم آبادی	استادیار فاعیه مجازی	
۳- نماینده تحصیلات تکمیلی:	دکتر زهرا عسکری نژاد	استادیار	

● بنا بر ماده ۳ متمم آیین نامه آموزشی کارشناسی ارشد مصوب ۹۳/۸/۲۶ شورای تحصیلات تکمیلی دانشکده، با توجه به نظر گروه آموزشی در مورد ارائه مقاله علمی - پژوهشی، (—) نمره به ارزشیابی جلسه دفاع نامبرده افزوده می‌گردد و ارزشیابی نهایی پایان نامه، نمره ۱۹.۶۰ (به عدد) (به حروف) و درجه می‌باشد.

سمران، میدان بندرستان، ابتدای خیابان مردم، کوچه ندانی پور، دانشکده رفاه صندوق پستی: ۱۳۸/۱۳۵/۳۳۵۲۱۰۱
<http://www.refah.ac.ir>

تعهدنامه اصالت پایان نامه

اینجانب هما الیاس زاده مقدم دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد رشته حقوق گرایش خانواده که در تاریخ ۱۴۰۰/۱۰/۲۵ از پایان نامه خود تحت عنوان " بررسی فقهی و حقوقی جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین. " با کسب نمره ۱۹/۶۰ دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و درموردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی داخل یا خارج از کشور ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیلی قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی دانشکده مجوزهای مربوط را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق اثبات شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و دانشکده غیر دولتی - غیر انتفاعی رفاه مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت عدم صدور یا ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی استاد راهنما:

نام و نام خانوادگی: هما الیاس زاده مقدم

تاریخ و امضاء:

تاریخ و امضاء:

تعهد نامه حق مالکیت مادی و معنوی پایان نامه

درمورد نتایج پژوهش های علمی

مقدمه:

با عنایت به سیاست های پژوهشی و فناوری دانشکده در راستای عدالت و کرامت انسان ها (که لازمه شکوفایی علمی و فنی است) و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشکده و پژوهشگران، لازم است اعضای هیئت علمی، دانشجویان، دانش آموختگان و دیگر همکاران طرح، درمورد نتایج پژوهش های علمی که تحت عناوین پایان نامه و طرح های تحقیقاتی با هماهنگی دانشکده انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان نامه و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشکده غیر دولتی - غیر انتفاعی رفاه می باشد، ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲ - انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان نامه به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارایه در مجامع علمی باید به نام دانشکده غیر دولتی - غیر انتفاعی رفاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجوی مسئول مکاتبات مقاله باشد، ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان نامه به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش آموختگی به صورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان نامه منتشر می شود نیز باید نام دانشکده درج شود.

نام و نام خانوادگی استاد راهنما:

نام و نام خانوادگی دانشجو: هما الیاس زاده مقدم

تاریخ و امضاء:

تاریخ و امضاء:

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشکده غیردولتی - غیرانتفاعی رفاه
گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق
گرایش خانواده

بررسی فقهی و حقوقی جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین

دانشجو:

هما الیاس زاده مقدم

استاد راهنما:

دکتر فاطمه فلاح تفتی

اسم علم المرکز

این پایان نامه را ضمن تشکر و سپاس بیکران و در کمال
افتخار و امتنان تقدیم می نمایم به:

قطب عالم امکان

عالم علوم بیکران

حضرت صاحب الزمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)

باشد که غنای دفتر خالی از معرفت و تهی از دانشم، روشن به نام مقدسش
باشد.

تقدیر و تشکر:

شکر شایان نثار ایزد منان که توفیق را رفیق راهم ساخت تا این پایان نامه را به پایان برسانم. بر خود واجب می‌دانم محضر ارزشمند بهترین آموزگاران زندگی ام پدر و مادر عزیزم به خاطر همه ی تلاشهای محبت آمیزی که در دوران مختلف زندگی ام انجام داده اند و بامهربانی چگونه زیستن را به من آموخته اند و از برادر مهربان و همیشه همراه ام، سپاسگزاری می‌نمایم. در پایان شایسته است تشکر قلبی و لسانی خود را از استاد فرهیخته و فرزانه سرکارخانم دکتر فاطمه فلاح تفتی که با نکته های دلاویز و گفته های بلند، صحیفه های سخن را علم پرور نمود و همواره راهنما و راه گشای اینحانب در اتمام و اکمال پایان نامه بوده، ابراز می‌دارم و توفیقات روز افزون ایشان را توأم با صحت و سعادت خواستارم.

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۴.....	فصل اول: کلیات تحقیق
۵.....	۱-۱- تبیین مسئله
۶.....	۱-۲- سؤالات پژوهش
۶.....	۱-۲-۱- سوال اصلی
۶.....	۱-۲-۲- سؤالات فرعی
۶.....	۱-۳- فرضیه‌های پژوهش
۷.....	۱-۴- پیشینه پژوهش
۹.....	۱-۵- اهداف پژوهش
۹.....	۱-۶- روش پژوهش
۱۰.....	۱-۷- جنبه جدید بودن و نوآوری
۱۱.....	فصل دوم: مفاهیم و آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر
۱۲.....	۱-۲- مفهوم شناسی خسارت
۱۲.....	۱-۱-۲- مفهوم لغوی خسارت
۱۲.....	۱-۲-۱- مفهوم اصطلاحی خسارت
۱۳.....	۱-۲-۳- انواع خسارت
۱۴.....	۱-۲-۲- مفهوم خسارت معنوی
۱۵.....	۱-۲-۲-۱- انواع خسارت معنوی
۱۵.....	۱-۲-۲-۱-۱- با توجه به متعلق آن
۱۶.....	۱-۲-۲-۲- با توجه به ماهیت (موضوع) آن
۱۷.....	۱-۲-۲-۳- تقسیم نوع دیگر خسارت های معنوی
۱۸.....	۱-۲-۲-۲- شرایط خسارت قابل مطالبه
۱۸.....	۱-۲-۲-۲-۱- قطعی بودن
۱۹.....	۱-۲-۲-۲-۲- مستقیم بودن
۱۹.....	۱-۲-۲-۲-۳- فقدان جبران پیشین
۲۰.....	۱-۲-۲-۲-۴- قابل پیش بینی بودن

- ۲۰-۳-۲- پیشینه بحث از خسارت معنوی..... ۲۰
- ۲۰-۳-۲- سیر تحولات حقوقی خسارت معنوی..... ۲۰
- ۲۱-۳-۲- انقلاب اسلامی و تحولات حقوقی خسارت معنوی..... ۲۱
- ۲۲-۴-۲- روش‌های جبران خسارات معنوی..... ۲۲
- ۲۳-۴-۲- جبران عینی..... ۲۳
- ۲۳-۴-۲- پرداخت معادل..... ۲۳
- ۲۳-۴-۲- جبران نمادین..... ۲۳
- ۲۴-۴-۲- خسارت تنبیهی (کیفری)..... ۲۴
- ۲۴-۵-۲- آزار و اذیت روحی..... ۲۴
- ۲۵-۵-۲- مفهوم آزار و اذیت..... ۲۵
- ۲۶-۵-۲- آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر..... ۲۶
- ۲۷-۵-۲- دلایل اختلافات خانوادگی و آزار و اذیت روحی زوجین..... ۲۷
- ۲۷-۵-۲- نظریه‌های متمرکز بر کنش‌های فردی..... ۲۷
- ۲۸-۵-۲- نظریه‌های سطح کلان..... ۲۸
- ۲۸-۵-۲- عوامل بروز آزار و اذیت‌های همسران..... ۲۸
- ۲۸-۵-۲- عوامل زمینه ساز طبیعی..... ۲۸
- ۲۸-۵-۲- سن..... ۲۸
- ۲۹-۵-۲- ناباروری و مشکلات مربوط به فرزندان..... ۲۹
- ۲۹-۵-۲- عوامل اجتماعی..... ۲۹
- ۲۹-۵-۲- ارتباطات..... ۲۹
- ۳۰-۵-۲- آموزش و تحصیلات..... ۳۰
- ۳۰-۵-۲- اعتیاد..... ۳۰
- ۳۰-۵-۲- شغل..... ۳۰
- ۳۱-۵-۲- عوامل فرهنگی..... ۳۱
- ۳۱-۵-۲- قومیت..... ۳۱
- ۳۲-۵-۲- اعتقادات و باورهای مذهبی..... ۳۲
- ۳۲-۵-۲- تربیت خانوادگی..... ۳۲
- ۳۳-۵-۲- رسانه‌های جمعی و ارتباطی..... ۳۳
- ۳۳-۵-۲- الگوهای غلط همسرگزینی..... ۳۳

۳۳عوامل خانوادگی	۲-۵-۴-۴
۳۴پدرسالاری در خانواده	۲-۵-۴-۴-۱
۳۴خسونت در خانواده یکی از زوجین	۲-۵-۴-۴-۲
۳۵عوامل اقتصادی	۲-۵-۴-۵
۳۵درآمد	۲-۵-۴-۵-۱
۳۷	فصل سوم: مبانی جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین در فقه و حقوق	۳۷
۳۸مبانی جبران خسارت معنوی	۳-۱-۳۸
۳۸مبانی فقهی جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین	۳-۱-۳۸
۳۸آیات قرآن کریم	۳-۱-۱-۳۸
۴۲سنت	۳-۱-۲-۴۲
۴۴قواعد فقهی	۳-۱-۱-۴۴
۴۴قاعده لاضرر	۳-۱-۱-۴۴
۴۵غیبت طولانی و مفقودالاثر شدن شوهر	۳-۱-۱-۴۵
۴۵از بین رفتن حق حضانت کودک	۳-۱-۲-۴۵
۴۶استنکاف یا عجز شوهر از ادای نفقه	۳-۱-۳-۴۶
۴۶سقوط ولایت ولی در رد درخواست ازدواج سفیه	۳-۱-۳-۴۶
۴۷قاعده اتلاف	۳-۱-۲-۴۷
۴۸قاعده نفی حرج	۳-۱-۳-۴۸
۴۹اعتیاد زوج و عسر و حرج زوجه	۳-۱-۳-۴۹
۴۹عقیم بودن زوج	۳-۱-۳-۴۹
۴۹جلوگیری از بچه دار شدن زوجه	۳-۱-۳-۴۹
۵۰حبس قطعی زوج یا زوج	۳-۱-۳-۴۹
۵۰غیبت طولانی زوج	۳-۱-۳-۵۰
۵۰ترک خانه و زندگی توسط زوج	۳-۱-۳-۵۰
۵۰قاعده احترام	۳-۱-۳-۵۰
۵۴قاعده ایذاء مؤمن	۳-۱-۳-۵۴
۵۴ترک سکونت مشترک	۳-۱-۳-۵۴
۵۴منع از اشتغال زوجه	۳-۱-۳-۵۴

۵۴۳-۱-۱-۳-۵-۳-فسخ نکاح
۵۴۳-۱-۱-۳-۵-۴-شروط ضمن عقد
۵۶۳-۱-۱-۳-۵-۵-سقوط حق نفقه زوجه
۵۶۳-۱-۱-۳-۵-۶-الزام به تمکین
۵۷۳-۱-۱-۳-۵-۷-عدم تمکین
۵۷۳-۱-۱-۳-۵-۸-انفساخ نکاح
۵۷۳-۱-۱-۳-۵-۹-طلاق به درخواست زوج
۵۸۳-۱-۱-۳-۵-۱۰-طلاق توافقی
۵۸۳-۱-۱-۳-۵-۱۱-طلاق به درخواست زن
۵۸۳-۱-۱-۳-۵-۱۲-نحله
۵۸۳-۲-۲-مبانی حقوقی جبران خسارت معنوی
۵۸۳-۲-۱-نظریه تقصیر
۵۹۳-۲-۲-نظریه خطر
۵۹۳-۲-۳-نظریه حق تضمین شده
۶۰۳-۲-۴-نظریه مختلط
۶۰۳-۲-۵-نظریه مسئولیت محض
۶۱۳-۳-مبانی مسئولیت مدنی در فقه
۶۱۳-۳-۱-استناد به عرف (استناد عرفی)
۶۱۳-۳-۲-مصادیق فقهی و قانونی استناد عرفی
۶۳۳-۴-مسئولیت کیفری خسارت‌های معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین
۶۴۳-۵-تبیین قوانین و مقررات موجود
۶۴۳-۵-۱-قانون اساسی
۶۵۳-۵-۲-قانون مدنی
۶۶۳-۵-۳-قانون مسئولیت مدنی
۶۷۳-۵-۴-قانون مجازات اسلامی
۶۸۳-۵-۵-قانون آیین دادرسی مدنی
۶۸۳-۵-۶-قانون آیین دادرسی کیفری
۶۸۳-۵-۷-رویه قضایی محاکم
۶۹فصل چهارم: مصادیق و ضمانت اجرای جبران خسارت معنوی آزار و اذیت روحی زوجین

۷۰	۱-۴-مصادیق آزار و اذیت روحی زوجین
۷۰	۱-۱-۴-برهم زدن نامزدی
۷۲	۱-۱-۱-۴-امکان مطالبه خسارت
۷۳	۱-۱-۲-شرایط ضرر قابل مطالبه
۷۳	۱-۱-۳-ضررهای مادی برهم زدن نامزدی
۷۳	۱-۱-۴-ضررهای روحی - روانی ناشی از به هم خوردن نامزدی
۷۵	۱-۲-سوءاستفاده از حق زوج در ریاست
۷۵	۱-۳-سوءاستفاده از حق زوج در تعیین محل سکونت
۷۷	۱-۴-سوءاستفاده از حق زوج در خروج از منزل
۷۷	۱-۵-سوءاستفاده از حق زوج در نفقه
۷۸	۱-۶-حق زوج در منع زوجه از اشتغال
۷۸	۱-۷-زوج در لزوم تمکین زوجه
۷۹	۱-۸-سوء معاشرت
۸۰	۱-۸-۱-مصادیق حسن معاشرت و ضمانت اجرای آن
۸۱	۱-۹-آزار و اذیت‌های ناشی از عدم وفاداری زوجین
۸۳	۱-۱۰-اذیت و آزارهای روحی ناشی از ضرب و جرح جسمی
۸۳	۱-۱۱-آزار و اذیت‌های گفتاری
۸۵	یافته‌های تحقیق
۸۷	پیشنهادات
۸۹	منابع

چکیده

خانواده نهاد مقدسی است که زوجین اعضای اصلی آن را تشکیل می‌دهند. بدیهی است سعادت و تعالی این نهاد مقدس در گرو ایفای وظایف هر یک از اعضای آن است. در عصر کنونی بنا بر دلایل فراوان شاهد ورود خسارت‌های مادی و معنوی بسیاری بر این کانون مقدس بوده‌ایم که علاوه بر به چالش کشاندن روابط میان زوجین سرمنشأ ورود خسارت‌های معنوی بسیاری از جمله اذیت و آزارهای اعم از رفتاری و گفتاری آنان نسب به دیگری است. آسیب‌هایی که آبرو، عقاید و سرمایه‌های معنوی را مورد حمله قرار داده و کیان این کانون مقدس را مورد تهدید قرار داده است. به‌منظور جلوگیری از بروز این صدمات لازم است تا موارد و مصادیق آن از نظر فقهی و حقوقی مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد. یافته‌های این تحقیق با استفاده از روش تحقیق تحلیلی - توصیفی بیانگر آن است که در مبانی فقهی و حقوقی این خسارت‌ها مورد توجه قرار گرفته و به‌منظور پیشگیری و کنترل بروز و ظهور آن در کانون خانواده ضمانت‌های اجرایی با استناد به قواعد فقهی ناشی از قواعد لا ضرر و نفی عسرو حرج و قاعده احترام و سایر قواعد عام مسئولیت مدنی در نظر گرفته شده است.

کلمات کلیدی: خسارت، خسارت معنوی، آزار و اذیت روحی زوجین، مسئولیت مدنی، جبران خسارت معنوی، سوء معاشرت زوجین.

مقدمه

در تمام جوامع خانواده مهم‌ترین نهاد اجتماعی و اساسی‌ترین منبع تمدن و تاریخ لحاظ شده است بر این اساس بررسی و مطالعه آسیب‌های مطرح مربوط به این نهاد مهم اجتماعی یکی از وظایف اصلی و درخور توجه برای علم حقوق است. مفهوم خانواده، ارتباط هماهنگ با حفظ حریم و حرمت آن دارد، پیش‌فرض این قانون مقدس آن است که مکانی امن و آرام برای اعضای آن باشد. در چارچوب این نظام زوجین، متعهد می‌شوند ضمن ایجاد یک زندگی مستقل، در برطرف کردن نیازهای عاطفی و روحی - روانی یکدیگر بکوشند. این معنا در موضوع مواد ۱۱۰۳ و ۱۱۰۴ قانون مدنی نیز به‌صراحت بیان شده است. علاوه بر تعهدات زندگی زناشویی تعهدات کلی دیگری نیز وجود دارد که زوجین را نسبت به سلامت خانواده محتاط و متعهد می‌کند. این‌گونه تعهدات غالباً برگرفته از ارزش‌های اخلاقی است که خلأ وجودی آن زمینه‌ساز نابسامانی‌های خانوادگی و موجبات آزار و اذیت روحی و روانی اعضای آن خواهد بود.

بدیهی است یکی از اهداف اصلی وضع قوانین حفاظت از سرمایه‌های مادی و معنوی انسان‌ها و جلوگیری از ورود هرگونه آسیب به حرمت و شرافت وجودی آنان است. در حال حاضر همزمان با پیشرفت فناوری و گسترش امکانات مادی به استناد آمار و ارقام رسمی، دعاوی مطرح‌شده در محاکم حاکی از آن است که در بسیاری از موارد مطرح‌شده آزار و اذیت‌های روحی، جسمی، عاطفی و نوامیس به‌گونه‌ای در خانواده خدشه‌دار شده است که عملاً امکان جبران آن وجود نخواهد داشت. خسارت و آسیب‌هایی که متعلق آن زیان‌های مادی باشد به طریقی جبران آن امکان‌پذیر است؛ اما خسارت‌های غیرمادی (معنوی) به علت پیچیدگی‌های حقوقی آن همواره موردتوجه حقوق‌دانان قرار داشته است زیرا برای تقویم و جبران این‌گونه خسارت‌ها روش و شیوه شناخته‌شده‌ای بیان نشده است. بر این اساس هدف اساسی این پژوهش بررسی فقهی و حقوقی جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین قرار گرفت تا از این رهگذر خسارت‌های معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد و با نقد و تحلیل قوانین موجود زمینه برای بازنگری و وضع قوانین موردنیاز فراهم گردد.

تحقیق حاضر در چهار فصل کلی به بررسی موضوع می‌پردازد. در **فصل اول** با عنوان « کلیات تحقیق » به ارائه تبیین مسئله، سوالات و فرضیه‌های پژوهش، پیشینه پژوهش و اهداف پژوهش مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در **فصل دوم** با عنوان « مفاهیم و آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر » مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در **فصل سوم** با عنوان مبانی جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین در فقه و حقوق « مبانی فقهی و حقوقی جبران خسارت معنوی مورد مطالعه و بررسی فقهی و حقوقی قرار خواهد گرفت و در **فصل چهارم** با عنوان « مصادیق و ضمانت اجرای جبران خسارت معنوی آزار و اذیت

روحي زوجين» قوانين و مقررات موجود تبیین و سپس مصادیق آزار و اذیت روحي زوجين بيان و در خاتمه بحث دیدگاه فقها، حقوق دانان و رویه قضایی به تفصیل مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- تبیین مسئله

از آنجاکه سعادت بشر در گرو سعادت و آرامش و حسن معاشرت اعضای خانواده با یکدیگر است، طبیعی است که بروز هرگونه ناملایمات و سوء رفتاری ساحت این کانون مقدس را خدشه‌دار ساخته و سرچشمه ایجاد و شکل‌گیری خسارت‌های مادی و معنوی خواهد بود. از سوی دیگر جبران خسارت چه ناشی از جرم و چه غیر آن باشد، اصل مهم حقوقی پذیرفته‌شده‌ای است که به‌عنوان سنگ بنای مسئولیت مدنی شناخته‌شده است. البته در خصوص امکان یا عدم امکان جبران خسارات معنوی که ناشی از صدمات روحی و روانی یا هتک حیثیت و اعتبار شخصی، خانوادگی و یا اجتماعی اشخاص است تا مدت‌ها اختلاف عقیده وجود داشت؛ اما اکنون نظام‌های حقوقی ابهامی در پذیرش این نوع از خسارت‌ها ندارند. قانون‌گذار نیز پس از انقلاب اسلامی، در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ این نوع از خسارات و شیوه‌های جبران آن را به‌صراحت پذیرفت. ضمناً قواعد فقهی همچون قاعده «لا ضرر»، قاعده نفی «عسر و حرج»، قاعده «اتلاف» و اصل «لزوم حرمت اشخاص»، مهم‌ترین مستندات پذیرش خسارات معنوی و لزوم جبران آن در فقه اسلامی هستند. از سوی دیگر، خانواده به‌مثابه کوچک‌ترین و مهم‌ترین گروه اجتماعی است که سعادت بشر در گرو سعادت و آرامش آن است و این آرامش حاصل نمی‌گردد مگر با حسن معاشرت زوجین؛ اما سوء معاشرت و آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر، از آفت‌های نظام خانواده و از عوامل انحطاط اجتماعی است. در مقابل، یکی از راه‌کارهای حفظ و حراست از بنیان خانواده، اعمال ضمانت اجرای حقوقی و از جمله اصل مسئولیت مدنی در روابط زوجین و آزار و اذیت روحی آنان است. بر این اساس، چنانچه زوجین مرتکب اعمالی شوند که موجب خسارت معنوی به‌طرف مقابل باشد، وی حق مطالبه جبران آن را خواهد داشت. موضوع خسارات معنوی و به‌ویژه خسارات معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر، متأسفانه علی‌رغم اهمیت آن کمتر مورد توجه اندیشمندان و صاحب نظران قرار گرفته است؛ به‌گونه‌ای که کمبود منابع، به‌شدت احساس می‌شود و از دیگر سو، مقررات موجود در قوانین و آرای فقها، باعث به وجود آمدن اختلاف‌ها و تشتت آرا در این زمینه گردیده است؛ بنابراین، ضرورت پرداختن به این موضوع، بیش‌ازپیش مشخص می‌گردد.

همچنین امروزه، آمار همسر آزاری از طریق اذیت و آزارهای روحی، روانی یا همان شکنجه روانی، در بین خانواده‌ها و زوجین رو به فزونی است. به‌عنوان نمونه خشونت‌های ناشی از رفتار به‌عنوان رفتاری خشونت آمیز ۳۷/۸ درصد از زنان ایرانی از اول زندگی مشترک خود، آن را تجربه می‌کنند. متوسط میزان برای زنان درگیر برابر با ۲/۴۶ بار است. رتبه سوم با رقم ۲۷/۷ درصد متعلق به خشونت‌های کلامی و ممانعت از رشد اجتماعی و فکری و آموزشی است که شامل ایجاد محدودیت در ارتباط‌های فامیلی، دوستانه و اجتماعی، ممانعت از کارایی و اشتغال و ایجاد محدودیت در ادامه تحصیل و مشارکت در انجمن‌های اجتماعی است که ۷۲/۳ درصد از زنان اظهار کرده‌اند که از اول زندگی مشترک تاکنون در معرض این نوع از خشونت همسران

خود نبوده‌اند (اعزازی، ۱۳۸۰: ۲۵). ضمن آن که بسیاری از آزار و اذیت‌های روحی زوجین نسبت به یکدیگر، به دلیل آن که ظهور و بروز خارجی ندارند و تا مدت‌ها ممکن است اثری از آن‌ها نمایان نباشد، با موانع متعددی از جمله بحث «اثبات» در پیگیری‌های قضایی مواجه است؛ بنابراین باید سازوکاری اندیشیده شود که این قبیل آزار و اذیت‌ها از همان ابتدا قابلیت پیگیری و دارای ضمانت اجرای حقوقی گردد. یکی از اقدامات حقوقی بازدارنده در این زمینه، تغییر قانون و حرکت به سمت پذیرش جبران خسارات معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر است که می‌تواند بازدارندگی بیشتری به همراه داشته باشد. با توجه به این که در منابع فقهی و حقوقی در باب جبران خسارت‌های مادی روش‌های جبران پیش‌بینی شده است؛ اما در مورد خسارت‌های معنوی نه تنها روش‌ها و شیوه‌های جبران جامع و کافی نبوده بلکه در قوانین و رویه‌های قضایی نیز از جایگاه شفافیت برخوردار نیست. هدف اساسی این تحقیق شناخت و بررسی فقهی و حقوقی جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین و مطالعه نحوه جبران این خسارت‌ها است که بدون تردید شناسایی این عوامل در حل و فصل معضلات و چالش‌های خرد و کلان در روابط اجتماعی جامعه امروز نقش سازنده و مفیدی خواهد داشت.

۱-۲-۲- سوالات پژوهش

۱-۲-۱- سؤال اصلی

مبانی فقهی و حقوقی جبران خسارات معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر چیست؟

۱-۲-۲- سوالات فرعی

۱- در نظام حقوق ایران جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین چگونه تبیین شده است؟

۲- در منابع فقهی مباحث مربوط به خسارت معنوی ناشی جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی چگونه تبیین شده است؟

۱-۳- فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های مطرح در این پژوهش عبارت است از:

۱- به نظرمی‌رسد اصل مسئولیت مدنی و لزوم جبران کلیه خسارات وارده، قاعده لا ضرر، قاعده نفی عسرو حرج، قاعده اتلاف و اصل لزوم حرمت اشخاص، مهم‌ترین مبانی فقهی و حقوقی امکان جبران خسارات معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر است.

۲- به نظرمی‌رسد با عنایت به اصل «برائت» و قاعده «البینه علی المدعی»، اثبات وقوع خسارات معنوی در فرض آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر، بر عهده زوج یا زوجه آسیب‌دیده و با استناد به ادله اثبات خواهد بود.

فرضیه‌های فرعی پژوهش عبارت است از:

- ۱- به نظرمی‌رسد در نظام حقوقی ایران اصل خسارت‌های معنوی موردپذیرش قرار گرفته و راه‌کارهایی مادی و غیرمادی برای جبران آن در نظر گرفته شده است.
- ۲- به نظرمی‌رسد در حقوق ایران مطابق نظر اداره حقوقی قوه قضاییه و همچنین آرای دادگاه‌های بدوی جبران خسارت معنوی و نحوه و شیوه‌های جبران آن دارای سازوکارهای مشخصی است.
- ۳- به نظرمی‌رسد در منابع فقهی با استناد به قواعد لا ضرر و لا حرج اصل جبران خسارت‌های معنوی مورد تأکید و تصریح قرار گرفته است.

۴-۱- پیشینه پژوهش

بر اساس جستجوهای انجام‌شده، تاکنون، در حقوق داخلی در خصوص بررسی فقهی و حقوقی جبران خسارت معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر، پژوهش جامعی که در بردارنده دستاوردهای مطلوب و کارآمد باشد به رشته تحریر در نیامده است. اگر هم پژوهشی انجام گرفته، همگی به صورت مختصر و یا مرتبط با بخشی از موضوع می‌باشند و منبع مستقیمی در این باره وجود ندارد. در ادامه مهم‌ترین پژوهش‌های مرتبط معرفی می‌شوند:

کتاب

- ۱- خداداد پور، منیره، مسئولیت مدنی در روابط زوجین، تهران، مرکز امور زنان و خانواده، ۱۳۸۸.
- در این اثر محقق محترم به صورت مختلف مسئولیت مدنی در روابط زوجین در فروع مختلف از جمله بر هم زدن نامزدی، سوء معاشرت، سوء استفاده از حق و ارتکاب جنایت اشاره داشته و هر چند در باب خسارت معنوی وارده به زنان کلیاتی را بیان نموده؛ اما در مورد خسارات معنوی ناشی از آزار و اذیت روحی زوجین نسبت به یکدیگر به صورت مستقل بحث نکرده است.
- ۲- فرهاد، پروین، خسارات معنوی در حقوق ایران، تهران: انتشارات ققنوس، ۱۳۸۰.
- در این کتاب مؤلف پرسشی را در ارتباط با نحوه مطالبه و پرداخت این گونه خسارت‌ها بیان کرده است. و در ادامه با بحث و بررسی مسئولیت مدنی و مباحث مرتبط با آن اثر را به پایان رسانده است.

مقالات علمی و پژوهشی

- ۱- مراد زاده، حسن و رضوی، فهیمه، «شیوه‌های جبران خسارت معنوی در زندگی مشترک زوجین»، فصلنامه فقه و حقوق خانواده، ش ۶۴، ۱۳۹۵